

راهکارهای قرآنی مبارزه با فساد اجتماعی با تأکید بر سوره نور

چکیده

فرانک محمدی^۱

این مقاله با هدف شناسایی راهکارهای قرآنی مبارزه با فساد اجتماعی با تأکید بر سوره نور تنظیم و در آن تلاش گردیده تا به این سوال پاسخ داده شود طبق سوره نور چه راهکارهای قرآنی برای مبارزه با فساد اجتماعی وجود دارد؟ تحقیق از نوع تحقیقات توصیفی و روش به کار رفته کتابخانه بوده است. ابزار به کار رفته در جهت جمع‌آوری داده‌ها فیش و تحلیل داده‌ها با استفاده از روش تحلیل محتوا انجام شده است. از مهم‌ترین نتایج این مطالعه می‌توان اشاره نمود، سوره نور یکی از سوره‌های اجتماعی قرآن کریم است که مجموعه‌ای از راهکارهای تربیتی، اخلاقی و قانونی برای مقابله با فساد اجتماعی ارائه می‌دهد. این سوره با تأکید بر حفظ حجاب، ترویج حیا و رعایت حدود الهی، به تقویت امنیت اخلاقی در جامعه می‌پردازد. در بُعد فردی، توجه به کنترل نگاه، حفظ عفت، رعایت حریم خصوصی دیگران و والدین، و پایبندی به آداب ورود به خانه، از جمله آموزه‌های کاربردی این سوره است. در سطح اجتماعی نیز تأکید بر اجرای علنی حدود، ترویج فرهنگ ازدواج، و اصلاح فضای عمومی، از راهبردهای مؤثر قرآن در پیشگیری از مفاسد اخلاقی و صیانت از بنیان خانواده به‌شمار می‌رود. این مقاله در تلاش است با تحلیل محتوای سوره نور، راهکارهای قرآنی مقابله با فساد اجتماعی را استخراج و در قالب دو شیوه فردی و اجتماعی دسته‌بندی و تبیین کند.

کلیدواژه: ازدواج، حیا، حجاب، فساد اجتماعی

^۱. طلبه سطح دوحوزه علمیه خاتم الاوصیاء (عج)

مقدمه:

جامعه سالم، بستر رشد فردی و تعالی اخلاقی است و یکی از اهداف ادیان الهی، ساختن چنین جامعه‌ای بر اساس فضیلت و عدالت است. در آموزه‌های اسلامی، حفظ سلامت اجتماعی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است، زیرا سلامت جامعه رابطه مستقیمی با رشد معنوی و امنیت عمومی دارد. یکی از بزرگ‌ترین تهدیدها برای چنین جامعه‌ای، فساد اجتماعی است؛ پدیده‌ای که نه تنها آرامش عمومی را سلب می‌کند بلکه زمینه‌ساز فروپاشی اخلاقی، فرهنگی و حتی سیاسی می‌گردد. فساد اجتماعی در اصطلاح علوم اجتماعی، به مجموعه‌ای از رفتارها و ساختارهای منحرف‌کننده‌ای اطلاق می‌شود که موجب اختلال در نظم عمومی، کاهش اعتماد اجتماعی، و از بین رفتن ارزش‌های پذیرفته‌شده در یک جامعه می‌گردد. در دنیای معاصر، فساد اجتماعی در اشکال گوناگون چون ترویج بی‌عفتی، اشاعه فحشا، تخریب بنیان خانواده و تزلزل ارزش‌ها نمایان شده است. اسلام به عنوان یک دین جامع، برای مقابله با این پدیده، راهکارهایی ارائه داده که بخشی از آن در قرآن کریم و به‌ویژه در سوره نور نمود یافته است. مطالعات انجام شده راهکارهای قرآنی مبارزه با فساد اجتماعی با تأکید بر سوره نور؛ از تنوع نسبتاً زیادی برخوردارند که به اختصار به تعدادی از آنها اشاره می‌گردد: شریفی (۱۳۹۴) در تعریفی تحت عنوان آسیب‌شناسی اخلاقی از منظر قرآن کریم، عابدی (۱۳۹۰) نظام اخلاق اسلامی در قرآن براساس سوره نور، نوربالا (۱۳۸۵) در مطالعه‌ای تحت عنوان اخلاق جنسی در قرآن کریم پرداخته‌اند. مطالعات انجام شده عمدتاً متمرکز بر آسیب‌شناسی اخلاقی از منظر قرآن کریم، نظام اخلاق اسلامی در قرآن براساس سوره نور، اخلاق جنسی در قرآن کریم بوده و کمتر به راهکارهای قرآنی مبارزه با فساد اجتماعی با تأکید بر سوره نور پرداخته شده است. با عنایت به موارد فوق، در این مطالعه تلاش می‌گردد تا به این سؤال پاسخ داده شود که طبق سوره نور چه راهکارهای قرآنی برای مبارزه با فساد اجتماعی وجود دارد؟

در بیان اهمیت و ضرورت این تحقیق باید گفت:

بررسی راهکارهای قرآنی مقابله با فساد اجتماعی از آن جهت اهمیت دارد که جامعه امروز با انواعی از آسیب‌های اخلاقی و فرهنگی روبه‌روست که ممکن است بر پایداری بنیان خانواده، سلامت روانی و انسجام اجتماعی تأثیرگذار باشند. از سوی دیگر، سوره نور به عنوان یکی از سوره‌های محوری در تنظیم مناسبات اخلاقی، مورد توجه مفسران و اندیشمندان اسلامی بوده است. ضرورت این تحقیق زمانی بیشتر

احساس می‌شود که بدانیم گسترش برخی مظاهر فساد اجتماعی ممکن است منجر به تضعیف هویت دینی، بحران‌های خانوادگی، و افول سرمایه اجتماعی در جوامع اسلامی گردد. در چنین شرایطی، بازخوانی آموزه‌های قرآنی می‌تواند زمینه‌ای برای شناخت بهتر ظرفیت‌های دینی در مواجهه با این پدیده‌ها فراهم آورد، بدون آن‌که از پیش، داوری قطعی درباره تأثیرات آن‌ها صورت گرفته باشد.

قرآن کریم جهت مبارزه با فساد اجتماعی راهکارهایی بیان فرموده با توجه به سوره نور به آن اشاره می شود:

1- ترویج حیا

وقتی فرد خود را در حضور شخصی کریم بیابد، از ارتکاب گناه دوری و رفتار خویش را تنظیم می کند. انسان به میزان کرامتی که از آن برخوردار است، شرم دارد که به زشتی ها آلوده شود یا از زیبایی ها محروم گردد. پس، حیا می تواند در رأس نظام مهارکننده و نظم دهنده انسان قرار گیرد و شاید به همین دلیل است که خداوند متعال، پیش از آنکه مردم را به خوف از خود فراخواند، به حیا فراخوانده و فرموده است: «آیا نمی داند که خداوند او را می بیند؟»^۱ شکل گیری فرهنگ اخلاقی حیا در فرد و جامعه و شناخت و به کارگیری آن در سبک زندگی موجب حفظ ارزش های انسانی جامعه، مبارزه با تهاجم فرهنگی غرب، آرامش و پایداری نهاد مقدس خانواده، استیفای نیروی کار در سطح جامعه و... می شود. این موضوع نقش بارزی در کاهش آسیب های اجتماعی دارد و به همین دلیل، بصیرت بخشی و دادن راهکارهای علمی و عملی، روش مؤثری برای نهادینه کردن حیا و عفاف در جامعه است. سردمداران استکبار جهانی به خوبی فهمیده اند که حیا سد راه آنهاست؛ از این رو تنها راه ضربه زدن به کشورهای اسلامی را رواج بی حیایی در سایه بدحجابی و بی حجابی در این کشورها می دانند.

الف) شیوه های فردی ترویج حیا

حیا از ویژگی های درونی انسان است و هماهنگی با آن نشانه هماهنگی با طبیعت انسانی است. اگر به ندای درونی پاسخ داده نشود، تعادل روحی انسان از بین می رود. پاسخ ندادن به غریزه حیا روابط انسانی را مختل می کند؛ همان گونه که اگر به غرایز گرسنگی و تشنگی پاسخ صحیح داده نشود، انسان به سختی می افتد.^۲ در اینجا با توجه به مفاهیم بیان شده درباره واژه های حیا و عفاف و با تکیه بر آیات سوره نور شیوه های فردی ترویج حیا تبیین می شود.

1- رعایت حریم و حدود در برابر دیگران

^۱. علق 14

^۲. شریفی، آسیب شناسی اخلاقی از منظر قرآن کریم، ص 44

حجاب، در اسلام، پوششی است که کرامت و وقار زن را حفظ می کند، در مسئله حجاب رنگ پوشش مطرح نیست، ولی استفاده از رنگ های روشن و چشمگیر که توجه و نگاه دیگران را جلب می کند، نه تنها هدف اسلام را از حجاب محقق نمی کند بلکه نقض غرض هم هست . خداوند در آیات سوره نور می فرماید: «(قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ... يَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ...)»؛ به مردان مؤمن بگو... شرمگاه خود را حفظ کنند... نور: (۳۰)، «(وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ... يَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ)»؛ به زنان مؤمن بگو... شرمگاه خود را حفظ کنند...^۱ این تکلیف هم بر مردان و هم بر زنان واجب شده است. نکته مهم در حفظ حیای مردان این است که هر چند دست تدبیر آفرینش، از یک طرف غریزه خودنمایی را در وجود زن درونی ساخته است تا نهاد خانواده استحکام یابد، ولی از طرفی حیا را هم در وجود او قرار داده تا به طور غریزی و فطری به حجاب روی آورد و به تباهی خود و اجتماع دامن نزنند.^۲ از اینجا به خوبی روشن می شود که هدف از این احکام، رعایت مصالح بشر (خواه زن خواه مرد) است و قوانین اسلام بر پایه تبعیض و تفاوت میان زن و مرد بنا نشده است. اگر وظیفه «پوشش» بر عهده زن نهاده شده، به این دلیل است که زن مظهر جمال و مرد مظهر شیفتگی است؛ قهراً باید به زن گفته شود خود را در معرض نمایش قرار ندهند. تمایل مرد به چشم چرانی، زن را بیشتر به خودنمایی تحریک می کند. بنابراین، مردان کمتر به خودنمایی تمایل دارند و به همین دلیل «تبرج» از مختصات زنان است.^۳ تبرج زنان، از کارهایی است که قرآن آن را منکر شناخته، به شدت از آن نهی کرده و آن را طرحی از جاهلیت دانسته است. تبرج یعنی خودنمایی و جلوه گری و در اصطلاح، یعنی ظاهر شدن زن در اجتماع، مجالس و مهمانی ها به گونه ای که انگشت نما شود و چشم ها را به دنبال خود بکشد و موجب تحریک هوا و هوس و شهوات مردان شود. تبرج، قطعاً عملی حرام و موجب خشم خدا و سبب عذاب در دنیا و آخرت و محروم شدن از فیوضات الهی است. با توجه به اینکه احساس حیا، انگیزه استفاده از حجاب اسلامی را به دختران می دهد، تا زمانی که دختر از نمایان بودن سر و بدن خود احساس شرم نکند، انگیزه لازم برای پوشاندن خود را به دست نخواهد آورد؛ به عبارت دیگر، تا هنگامی که زن به تبرج می پردازد، از حیا به دور است، اما حفظ حریم و حدود فرد را از رفتارهای ناپسند حفظ می کند.

^۱. نور ۳۰ و ۳۱

^۲. طباطبایی، المیزان، ج ۱۵، ص ۴۳۲

^۳. بروجردی، تفسیر جامع، ص ۳۲

است. اما کسی که اسباب ازدواج برای او فراهم نیست و وسیله تهیه آنها را هم ندارد، باید عفت پیشه کند و صبر کند تا وقتی که خدا او را به فضل خود متمکن سازد.^۱ در بیان امام صادق (ع) تأثیر ازدواج بر حیا نمودار است: «مؤمن درباره سه چیز حسابرسی نشود: غذایی که می خورد لباسی که باید بپوشد و همسری صالح که مددکار زندگانی او و وسیله حفظ عفت او باشد.»^۲ پیامبر اکرم (ص) در این باره فرمود: «ای، جوانان، هر که قدرت بر ازدواج دارد، ازدواج کند که چشم را باحیا و دامن را پاک نگه می دارد و هر که قدرت ندارد، بسیار روزه بگیرد که از نیروی جنسی می کاهد.»^۳ با توجه به مطالب بیان شده، ازدواج بهترین راهی که انسان می تواند خود را از گناه حفظ نماید، گزینه خویش را به طور حلال پاسخ دهد و پاکدامنی و حیاءش را نگه دارد. در روایات هم بر این امر تأکید شده است. بی تردید، یکی از شروط تحقق کامل فرهنگ عفاف و حجاب در جامعه، ایجاد زمینه برای ازدواج آسان جوانان است؛ زیرا در صورت فراهم بودن زمینه ازدواج آسان، زمینه رو آوردن بعضی از دختران جوان به تبریج و خودنمایی جنسی از بین می رود و به طور طبیعی، بی عفتی و بدحجابی بسیار کاهش می یابد.

2-3 همکاری با ناتوانان در امر ازدواج

آیه ۳۳ سوره نور - (وَلَيْسَتَعْفِفِ الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتَّى يُغْنِيَهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ...) - درباره سه موضوع استعفاف استعناق و استحسان است؛ کسانی که از نظر مالی و اقتصادی آمادگی ازدواج و توانایی پرداخت مهریه و نفقه را ندارند باید استعفاف کنند و عفت بورزند؛ بدین معنا که باید و حالتی را در خود به وجود آورند که بتوانند بر ظهور شهوت جنسی و طغیان آن فائق آیند و به عبارتی، پاکدامنی را ملکه خود سازند تا زمانی که خدای متعال آنان را از فضلش بی نیاز کند و بتوانند با سرافرازی برای ازدواج اقدام کنند (وَلَيْسَتَعْفِفِ الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتَّى يُغْنِيَهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ؛ کسانی که ازدواجی نمی یابند، لازم است پاکدامنی پیشه کنند تا خداوند آنان را از احسان خود توانگر سازد)^۴ بنابراین، استعفاف در این آیه شریفه، به معنی ایجاد حالتی در نفس است که بر اثر آن، شخص آماده ازدواج - از روی اراده - بر طغیان و سرکشی شهوت جنسی غلبه یافته و هرگز مرتکب فحشا نمی شود. اسلام برای دست یافتن

^۱ پیوندی، راه و رسم جوانی، ص 31

^۲ بروجرودی، تفسیر جامع، ص 33

^۳ همان

^۴ نور 33

به حالت پیشنهاد می دهد، این افراد با سلاح تقوا از خود دفاع کنند؛ چراکه در هنگامه بحران بلوغ و فشار غرایز جنسی، از کارایی عنصر عقل کاسته می شود و در این وضعیت به سلاحی برنده نیاز است. این سلاح تقوا و عشق به پروردگار و در یک کلمه خدامحوری است.¹ خداوند نمی خواهد افراد به گناه آلوده شوند یا حتی در مرحله ای از زندگی، حیا آنان از بین برود؛ به همین دلیل، راهکارهایی برای ترویج حیا ارائه کرده تا افراد بتوانند با معنویت و حفظ ارزش های وجودی خود در مسیر بندگی حرکت کنند.

3- وجوب حجاب

یکی از فلسفه های حقیقی وجوب حجاب، حفظ آرامش زن، مصونیت جامعه از فساد و عمق و معنا بخشیدن به امنیت اجتماعی با توسعه آن می باشد، زیرا نفس آدمی، دریایی مواج از تمایلات و خواسته های او است که مهمترین آنها به خوراکی ها امور جنسی و مال و جاه و مقام، مربوط می شود و بدون شک بالاترین خواسته های مردان، تمایل به جنس زن است. بزرگترین خواسته های مرد، رغبت به زنان است. ارائه زیبایی ها و مواضع بدن زن، به شهوت و طمع مردان دامن می زند و آنها را به یک کانون جدی، خطر مبدل می سازد که به سلب آرامش زن و امنیت اجتماعی منتهی می گردد. آنچه می تواند از این ناامنی پیش گیری کند، پوشش زن از چشمان نامحرم است که با حجاب کامل اسلامی، عملی خواهد شد. پوشش دینی، پیام عفت، شخصیت و خدا ترسی زن مسلمان است و مردان جامعه نه تنها به چنین بانویی چشم طمع نخواهند داشت که او را نیرویی بالفعل در هر چه وسعت بخشیدن امنیت اجتماعی دانسته و نجابتش را می ستایند. در این صورت است که زن نه تنها در سنگر حجاب خود، از تیر نگاه های زهرآلود، سخنان آزاردهنده و برخوردهای اراذل جامعه در امان خواهد بود، بلکه امنیت و آرامش درونی خود و اجتماع را برقرار خواهد کرد. حجاب ابزار و نشانه ای برای حفظ و نمایش عفت در جامعه است. عفت در لغت به معنای خودداری از انجام امر قبیح و ناپسند و یا حصول حالت نفسانی است که مانع از غلبه شهوت بر انسان شود. همچنین در اصطلاح یک صفت انسانی بلکه نفسانی و زینت باطنی است که موجب می شود تمام اعمال حرکات گفتار و پوشش نسان عقیفانه و فاقد رذیلت های شهوانی و هوس مآبانه باشد. البته حقیقت عفت در آن است که در چگونگی برخورداری از غرایز و

¹ امامی، فرهنگ قرآن، ص 32

شهوات، همواره حاکمیت عقل و شرع جایگزین شهوات شود تا منجر به افراط و تفریط نگردد.^۱ قرآن ضمن بیان ای گوناگون تشویقی و هشدار، توصیه به رعایت امور عقیفانه کرده آن را سبب حفظ آرامش و سلامت جامعه می داند. این موضوع اولین بار آیات ۳۰ و ۳۱ سوره مبارکه نور مطرح شده که مشتمل بر چندین دلیل در وجوب رعایت رفتار عقیفانه، حجاب خداپسندانه و حرمت تبرج و خودنمایی در جامعه می باشد: «قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ... وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ» قول در اینجا به معنای امر است و این آیه به جای اینکه نهی از چشم چرانی کند، امر به پوشیدن چشم کرده و فرقی ندارد، آن امراین نهی را هم افاده می کند.^۲

خداوند در آیه ۳۳ سوره نور به کسانی که امکان ازدواج ندارند، امر به عفت و پاکدامنی می کند؛ «وَلَيْسَتَعْطِفِ الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتَّى يُغْنِيَهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ»^۳ در آیه ۳۳ سوره احزاب به زنان پیامبر (ص) دستور می دهد به هنگام سخن گفتن جدی باشند و به طور معمولی سخن بگویندنه با تعبیرات تحریک کننده که موجب طمع بیماردلان گردد؛ «فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلًا مَعْرُوفًا» : صدای خود را نازک نکنید و با مردان به نرمی حرف زنید و با بیگانگان روبه رو سخن نگویند که منجر به طمع آنان شود.^۴

اهمیت پاکدامنی به اندازه ای است که امام علی علیه السلام معتقد است، پاداش کسی که در راه خدا شهید می شود از فرد پاکدامن بیشتر نیست. در حدیثی از ایشان آمده است: «ما المجاهد الشهيد في سبيل الله بأعظم أجراً ممن قدر فعف لكاد العفيف أن يكون ملكاً من الملائكة»؛ «پیکارگری که در راه خدا شهید می شود اجرش بیشتر از کسی که قدرت گناه دارد و چشم می پوشد نیست. عقیف پاکدامن نزدیک است فرشته ای باشد از فرشتگان»^۵

^۱. افشار، رسانه ملی، ص ۲۲۱

^۲. طباطبایی، المیزان، ج ۱۵، ص ۳۲۲

^۳. نور، ۳۳

^۴. احزاب ۳۳

^۵. مجلسی، بحار الانوار، ج ۳، فص ۱۰۱

نتیجه‌گیری:

سوره نور با برخورداری از مجموعه‌ای از آموزه‌های تربیتی، اخلاقی، حقوقی و اجتماعی، یکی از جامع‌ترین راهبردهای قرآن برای مقابله با فساد اجتماعی را ارائه می‌دهد. هدف اصلی این سوره، حفظ سلامت اخلاقی جامعه، صیانت از حریم خانواده، پیشگیری از بی‌بندوباری و ترویج ارزش‌هایی چون عفت، حیا، پاک‌دامنی و احترام به حدود الهی است. در این راستا، سوره نور راهکارهایی روشن و کاربردی ارائه داده که هم در سطح فردی قابل اجراست و هم در بُعد اجتماعی. در بعد فردی، خداوند انسان‌ها را به رعایت حجاب اسلامی، کنترل نگاه، ترویج حیا و عفت، و پایبندی به آداب ورود به خانه و رعایت حریم خصوصی دیگران و والدین دعوت می‌کند. این موارد، نه تنها از بروز فساد جلوگیری می‌کنند، بلکه موجب تقویت کرامت انسانی و سلامت روانی افراد نیز می‌شوند. حفظ حریم‌ها به معنای شناخت مرزهای رفتاری است که هم در خانه و هم در جامعه باید رعایت شود تا حرمت‌ها حفظ گردد و از بسترهای گناه و انحراف جلوگیری شود. در بعد اجتماعی، قرآن با تأکید بر اجرای علنی حدود الهی، نشان می‌دهد که جامعه نباید در برابر جرم‌ها و انحرافات بی‌تفاوت باشد. اجرای مجازات‌ها به شکل علنی، هم جنبه بازدارندگی دارد و هم موجب عبرت دیگران می‌شود. همچنین ترویج فرهنگ ازدواج سالم و آسان، از جمله راهکارهای قرآنی برای پاسخ صحیح به نیازهای طبیعی جوانان و جلوگیری از گرایش به انحرافات جنسی است. سوره نور با ارائه چنین راهکارهایی، به دنبال برقراری تعادل میان فطرت انسانی و حدود شرعی است. بنابراین، می‌توان گفت مقابله با فساد اجتماعی از نگاه قرآن تنها با مجازات محقق نمی‌شود، بلکه مستلزم اصلاح ساختارهای رفتاری، فرهنگی و اعتقادی است. راه‌حل‌های سوره نور با رویکردی همه‌جانبه، می‌تواند الگویی کارآمد برای جوامع اسلامی در عصر حاضر باشد؛ الگویی که در آن ایمان، قانون، فرهنگ و خانواده به صورت هماهنگ در پیشگیری از انحرافات عمل می‌کنند.

- 1- اسحاقی، سید حسین، مروارید عفاف کاوشی در حیا، قم، مرکز پژوهشهای صداوسیما 1388
- 2- افشار، اباذر، رسانه ملی و نهادینه سازی فرهنگ عفاف و حجاب، قم، صداوسیما جمهوری اسلامی، (۱۳۹۳)
- 3- امامی، عبدالنبی (۱۳۸۹)، فرهنگ قرآن اخلاق، قم، مطبوعات دینی. 1389
- 4- انصاریان حسین (بی تا) تفسیر حکیم، قم: دارالعرفان، 1377
- 5- بروجردی، محمد ابراهیم (۱۳۶۶)، تفسیر جامع، کتابخانه صدر. 1366
- 6- پریوند، فریده، راه و رسم جوانی، اصفهان: مرکز تحقیقات قائمیه. 1386
- 7- پسندیده، عباس، پژوهشی در فرهنگ حیا، قم دار الحدیث، 1385
- 8- پیشوایی، فریده، حجاب و عفاف در سیما، تهران، مرکز پژوهش های صداوسیما، 1386
- 9- حر عاملی، محمدحسن، وسائل الشیعه، قم، اسلامیه، 1377
- 10- شریفی، حسن، آسیب شناسی اخلاقی از منظر قرآن کریم، قم، صبا، 1394
- 11- طباطبایی، محمدحسین، تفسیر المیزان، قم، اسلامیه، 1380
- 12- عبادی، فاطمه، نظام اخلاق اسلامی در قرآن کریم بر اساس سوره نور، تهران، دانشگاه تهران، 1390
- 13- قرائتی، محسن، تفسیر نور، قم، اسلامیه، 1375
- 14- مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، قم، اسلامیه، 1370
- 15- مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، قم، اسلامیه، 1370
- 16- نوربالا، علی، اخلاق جنسی در قرآن کریم، قم، بوستان، 1385